

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА ПІДВИЩЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ НОВИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

І. С. Руснак, В. В. Хижняк

Суттєві зміни в геополітичному просторі, а також в українському суспільстві, що відбулися впродовж останніх років, з усією серйозністю поставили Україну перед проблемою необхідності своєчасного і адекватного реагування на сучасні виклики, небезпеки та загрози її національній безпеці. Очевидно, що зазначена проблема, в свою чергу, вимагає постійного удосконалення системи забезпечення національної безпеки держави, насамперед у війсьній сфері.

Основним елементом системи забезпечення воєнної безпеки безумовно є сектор безпеки і оборони України, серцевину якого по праву складають Збройні сили України (далі – Збройні сили). Ще в ХІХ столітті відомий німецький фельдмаршал граф Гельмут фон Мольтке стверджував: «Армія є найбільш видатною організацією в кожній країні, адже тільки вона робить можливим існування всіх цивільних інституцій».

Аналізуючи нинішню ситуацію, нині можна констатувати про серйозні прорахунки, через які держава і Збройні сили виявилися не підготовленими до адекватного реагування на нові виклики і загрози національній безпеці України у воєнній сфері.

Проголошений у 2010 році позаблоковий курс нашої держави виявився абсолютно хибним для забезпечення національної безпеки. Подальші агресивні дії Російської Федерації це підтвердили та призвели до порушення територіальної цілісності України та її державного суверенітету. Конфлікт, що виник унаслідок цього, коштував життя тисячам наших громадян, а також спричинив величезні руйнування інфраструктури та появу тимчасово окупованих територій.

У зв'язку зі змінами воєнно-політичної обстановки довкола України, російською агресією на

Сході нашої держави, анексією Криму керівництвом держави було визначено такі завдання:

організувати проведення комплексного огляду сектору безпеки і оборони України;

забезпечити перегляд положень основних документів оборонного планування.

За результатами комплексного огляду сектору безпеки і оборони України рішенням Ради національної безпеки і оборони України схвалено нову редакцію Стратегії національної безпеки України.

Основними цілями цієї Стратегії є:

мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України, гарантування мирного майбутнього України;

утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО.

Стратегія національної безпеки України є основою для розроблення інших документів

Руснак Іван Степанович – перший заступник Міністра оборони України, доктор військових наук, професор

Хижняк Володимир Віталійович – начальник Науково-дослідного центру авіації Державної служби України з надзвичайних ситуацій, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник

стратегічного планування у сфері забезпечення національної безпеки.

Після її схвалення Міністерством оборони України (далі – Міністерство оборони) спільно з визначеними центральними органами виконавчої влади здійснюється доопрацювання основних документів оборонного планування, зокрема:

Воєнної доктрини України (Стратегії воєнної безпеки);

Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України;

Стратегічного оборонного бюлетеня України.

Щодо проекту Воєнної доктрини України (Стратегії воєнної безпеки)

Проект підготовлено на виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 серпня 2014 р. «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності», уведеного в дію Указом Президента України від 24 вересня 2014 р. № 744.

Основна мета Воєнної доктрини полягає у формулюванні керівних поглядів на характер сучасних воєнних конфліктів, їх запобігання, використання воєнної сили для захисту суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів.

За своєю побудовою структура нової редакції Воєнної доктрини України відповідає цілям та напрямам воєнної політики держави щодо гарантування національної безпеки у воєнній сфері.

Нові положення проекту Воєнної доктрини України стосуються:

перше – тенденцій розвитку воєнно-політичної обстановки і внутрішніх умов України, а також проблемних питань воєнно-політичних відносин стосовно тимчасово окупованих територій, посилення тенденцій сепаратизму та порушення з боку Російської Федерації міжнародно-правових зобов'язань щодо надання гарантій безпеки;

друге – відмови від політики позаблоковості;

третє – інтеграції в європейський політичний, економічний і правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі та поглиблення співпраці з НАТО як фактору зміцнення власної безпеки;

четверте – визначення воєнного противника України та умов звільнення тимчасово окупованих територій України;

п'яте – соціально-політичних, економічних та інших умов реалізації воєнної політики;

шосте – заходів з підготовки держави до оборони, необхідних умов для відновлення державного суверенітету та територіальної цілісності держави, забезпечення перемоги в умовах «гібридної війни»;

сьоме – розвитку оборонного та безпекового потенціалу України як необхідної умови відсічі збройній агресії.

Прийняття нової редакції Воєнної доктрини дасть змогу:

сформуванню основних пріоритетів щодо забезпечення національної безпеки України у воєнній сфері;

визначити основні орієнтири для оборонного планування в державі;

визначити міжнародний імідж України як миролюбної держави, продемонструвати відкритість і прозорість воєнної політики України.

Щодо Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України

Проект Концепції підготовлено на виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України від 12 вересня 2014 р. «Про комплекс заходів щодо зміцнення обороноздатності держави та пропозиції до проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» по статтях, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони України», уведеного в дію Указом Президента України від 3 листопада 2014 р. № 842.

Основною метою розвитку сектору безпеки і оборони України є інтегрування та поєднання зусиль його складових для створення ефективною системи нейтралізації загроз національній безпеці України, досягнення їх спроможностей і готовності до виконання покладених на них завдань.

Основні зусилля з розвитку сектору безпеки і оборони зосереджуватимуться на відновленні та підтриманні на належному рівні обороноздатності держави.

Для досягнення необхідних можливостей складових сектору безпеки і оборони Концепцією передбачено:

- удосконалення законодавчої бази;
- централізацію управління сектором безпеки і оборони та міжвідомчу координацію і взаємодію його складових;
- удосконалення системи стратегічного планування;
- запровадження інтегрованої системи освіти, бойової і спеціальної підготовки персоналу;
- оптимізацію функцій і завдань суб'єктів сектору безпеки і оборони;
- налагодження спільної підготовки органів державного управління та сил безпеки і оборони;
- удосконалення систем забезпечення;
- удосконалення бюджетної політики у секторі безпеки і оборони;
- удосконалення системи демократичного цивільного контролю над складовими сектору безпеки і оборони;
- розвиток системи військово-патріотичного виховання.

Концепція визначає організаційні та правові основи розвитку сектору безпеки і оборони з урахуванням сучасної обстановки, що склалася навколо України. Прийняття Концепції дасть змогу інтегрувати зусилля усіх його складових і забезпечити адекватне і гнучке їх реагування на сучасні загрози і кризові ситуації, раціонально використовувати можливості і ресурси держави.

Щодо проекту Стратегічного оборонного бюлетеня України

Проект підготовлено на виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2014 р. «Про невідкладні заходи щодо підвищення ефективності планування в секторі безпеки і оборони», уведеного в дію Указом Президента України від 13 травня 2014 р. № 468.

Метою розроблення Бюлетеня є оцінка стану готовності, визначення основних завдань, пріоритетів і напрямів розвитку, порядку функціонування Збройних сил та інших військових формувань в мирний час і в кризових ситуаціях.

За своєю побудовою структура нової редакції Бюлетеня відповідає цілям та напрямам сучасної воєнної політики держави щодо

гарантування національної безпеки у воєнній сфері.

Особливістю нової редакції Бюлетеня є те, що в ньому:

- удосконалено структуру документу з урахуванням змісту проекту Воєнної доктрини України, Концепції розвитку сектору безпеки і оборони та подібних документів країн ЄС та НАТО;
 - визначено роль і місце складових сектору безпеки і оборони в обороні держави;
 - окреслено стратегічні цілі реформування і розвитку сил оборони;
- визначено шляхи досягнення поставлених цілей;
- враховано можливості держави щодо ресурсного забезпечення.

Проект документу проаналізовано в експертному середовищі та здійснено його громадське обговорення.

Прийняття нової редакції Бюлетеня дасть змогу здійснити системне реформування сил оборони України, забезпечити їх ефективне функціонування у прогнозованому середовищі воєнної безпеки.

З метою якісного проведення оборонного огляду відбулася низка консультативних зустрічей із залученням представників Адміністрації Президента України, Апарату Ради національної безпеки і оборони України, Національного інституту стратегічних досліджень, наукових установ Міністерства оборони та Збройних сил України, експертів НАТО, іноземних радників, представників громадських об'єднань, волонтерських організацій, засобів масової інформації.

Бюлетень разом із Воєнною доктриною України та Концепцією надає вихідні дані для опрацювання проектів державних програм реформування Збройних сил, розвитку озброєння і військової техніки та оборонно-промислового комплексу.

Протидія російській агресії стала для Збройних сил неабиякою перевіркою на мужність, витривалість, вірність військовій присязі та відданість державі, а для Міністерства оборони та Генерального штабу Збройних сил України (далі – Генеральний штаб) – головним завданням. Водночас Міністерство оборони працює над реформуванням та визначенням перспектив Збройних сил.

До початку активних бойових дій станом на 1.03.2014 р. структура органів військового управління Збройними силами становила (рис. 1):

на стратегічному рівні – Міністерство оборони, Генеральний штаб;

на оперативному – командування видів Збройних сил, оперативні командування «Північ», «Південь», управління 8-го армійського корпусу, повітряних командувань;

на тактичному – Тактична група, управління бригад, полків, баз, складів, арсеналів та інших військових частин рівних названям.

Загальна чисельність Збройних сил становила 165,5 тис. осіб, у тому числі – 120,9 тис. військовослужбовців.

Вже на кінець 2014 року Збройні сили вийшли на структуру органів військового управління, яка наведена на рисунку 2.

Це – Міністерство оборони як центральний орган виконавчої влади і військового управління, у підпорядкуванні якого перебувають Збройні сили.

Збройні сили мають таку загальну структуру:

Генеральний штаб як головний орган військового управління;

чотири командування: Сухопутних військ, Високомобільних десантних військ, Повітряних сил, Військово-морських сил;

Озброєння Збройних сил, Тил Збройних сил, Головний командний центр, Головне управління оперативного забезпечення.

Організаційно Збройні сили складаються з органів військового управління, з'єднань, військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій.

Загальну чисельність Збройних сил України на кінець 2014 року було доведено з 165 тисяч до 250 тисяч осіб.

З урахуванням досвіду управління угрупованнями військ (сил) у збройному конфлікті передбачається внести зміни до побудови системи управління Збройними силами, яка включатиме:

на стратегічному рівні – Генеральний штаб як головний орган військового управління;

на оперативно-стратегічному рівні – Об'єднаний оперативний штаб, формування якого планується завершити у найближчі місяці, командування видів Збройних сил та командування Сил спеціальних операцій;

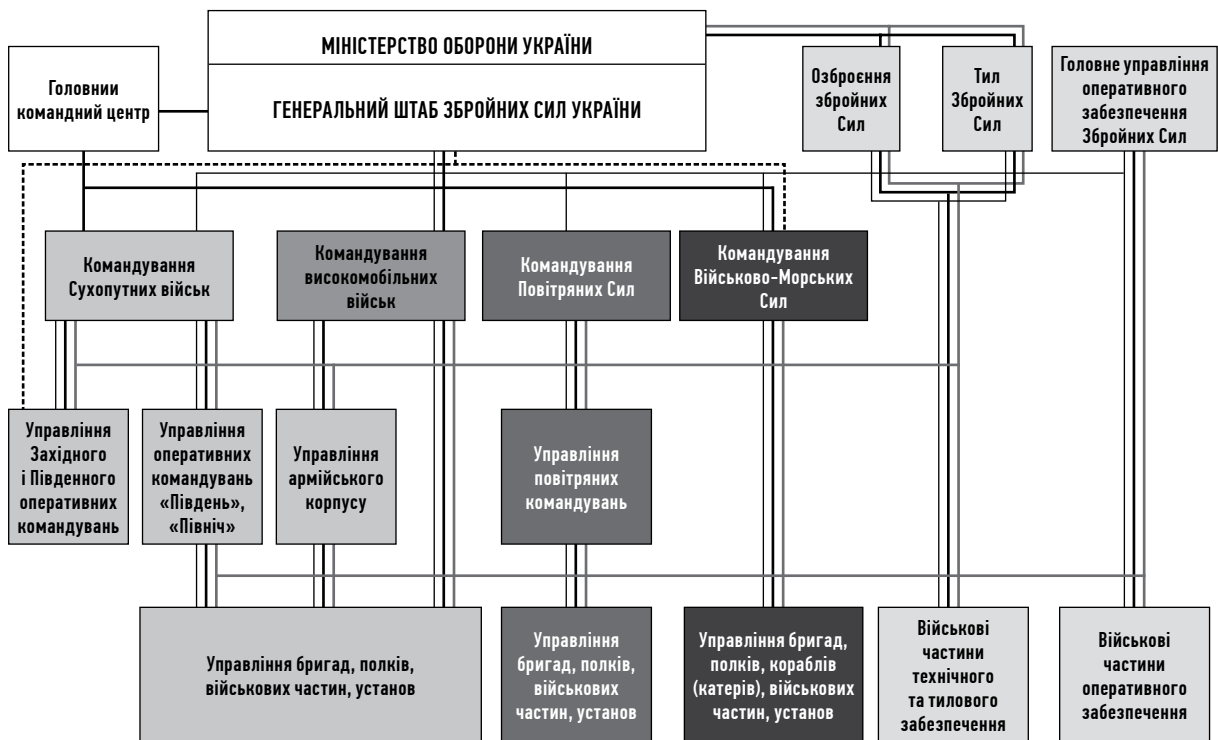

Рис.1 – Структура органів військового управління Збройних сил станом на 1.03.2014 року

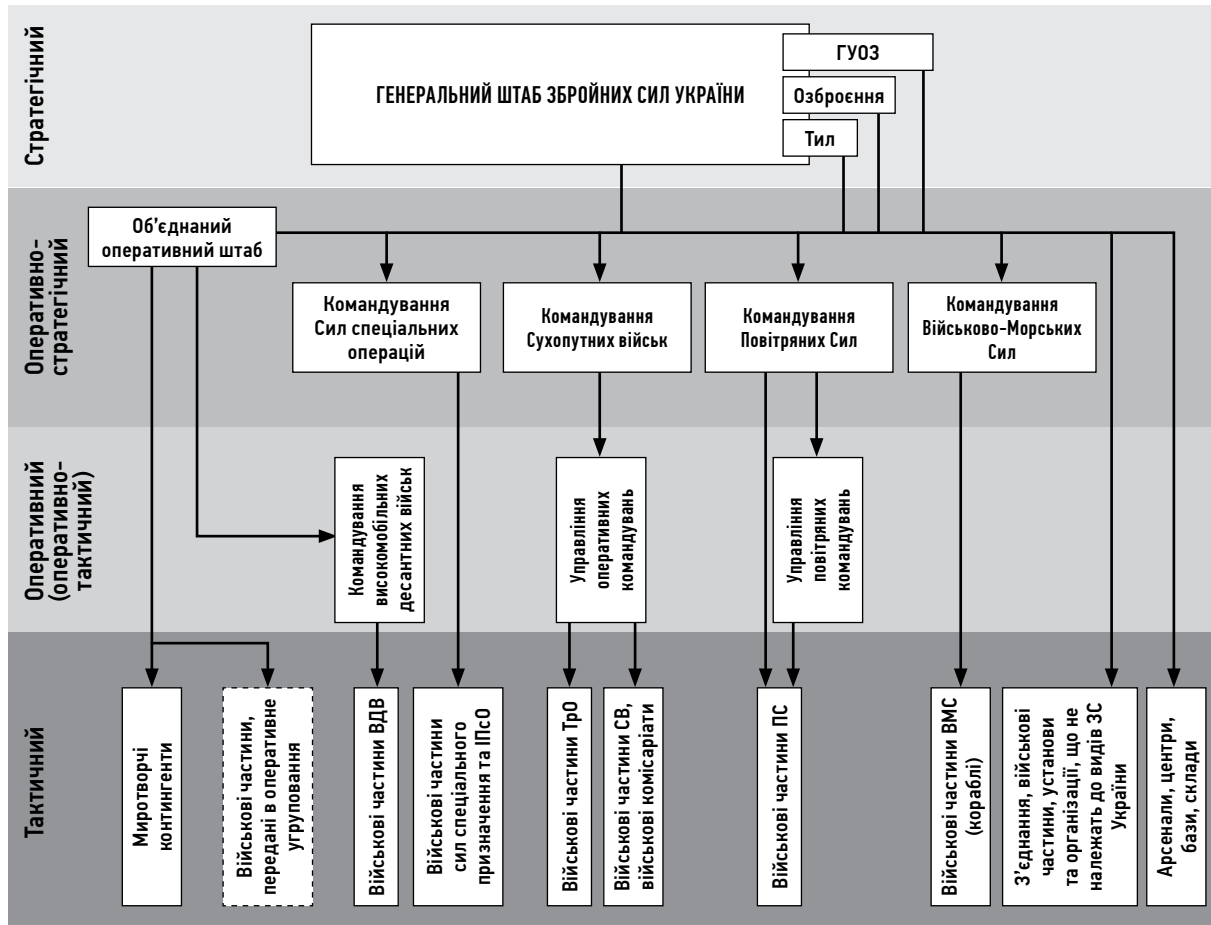

Рис.2 – Перспективна структура органів військового управління Збройних сил

на оперативному рівні – командування Високомобільних десантних військ, управління оперативних та повітряних командувань;

на тактичному рівні – управління бригад (полків), батальйонних тактичних груп.

Завдяки підтримці Президента України, Верховної Ради України та Уряду Міністерству оборони у 2014 році було виділено 27346,3 млн грн.

Зазначений ресурс був розподілений:

3962,1 млн грн (14,5 %) – розвиток озброєння і військової техніки;

1107,4 млн грн (4,1 %) – підготовка Збройних сил;

22266,5 млн грн (81,4 %) – утримання Збройних сил.

Крім цього, на рахунки Міністерства оборони на матеріально-технічне та медичне забезпечення у якості благодійної допомоги надійшло 153,3 млн грн.

Також військовими частинами отримано та обліковано благодійної допомоги у натуральній формі на загальну суму 390,9 млн грн.

Державним бюджетом України на 2015 рік Міністерству оборони передбачено виділити 42,6 млрд грн. (2,7 % ВВП).

Зазначений ресурс розподілений на:

розвиток озброєння та військової техніки – 10,7 млрд грн (25,1 %);

підготовку Збройних сил – 2,1 млрд грн (4,9 %);

утримання Збройних сил – 29,8 млрд грн (70,0 %).

За напрямками матеріально-технічного забезпечення на 2015 рік Міністерству оборони призначено 23,6 млрд грн.

З початку поточного року договори за загальним фондом бюджету укладені на 14,1 млрд грн, або на 61 % від ресурсу на тилове та матеріально-технічне забезпечення (за аналогічний період 2014 року – 27 %).

З початку поточного року поставлено до військ майже 900 одиниць зразків озброєння і військової техніки та понад 266 тис. боєприпасів до ракетно-артилерійського озброєння. На підприємствах оборонно-промислового комплексу

відновлено та поставлено до військових частин 312 одиниць озброєння та військової техніки.

Спільно з «Укроборонпромом» удосконалено систему відновлення, модернізації, ремонту озброєння та військової техніки та його постачання у війська, складено відповідні графіки, прийнято на озброєння Збройних сил 5 зразків, затверджено порядок відновлення, ремонту, модернізації, збільшення установленого ресурсу та продовження строку служби (зберігання) озброєння, військової та спеціальної техніки, за якими не здійснюється авторський нагляд.

Нині для потреб Збройних сил поставлено 59,5 тис. тонн пально-мастильних матеріалів на 1 млрд 347,6 млн грн, що становить 97,4 % від укладених договорів.

З початку року укладено 268 договорів і додаткових угод на постачання речового майна на загальну суму 1 млрд 312,7 млн грн.

Підготовлено та прийнято майже 80 нормативно-правих актів, спрямованих на удосконалення питань проходження військової служби, соціального захисту та матеріально-технічного забезпечення Збройних сил.

Більше 65 тис. військовослужбовців та працівників Збройних сил набули статусу учасника бойових дій. Приблизно 3 тис. учасників АТО пройшли курс медико-психологічної та соціальної реабілітації.

Порядок надання статусу учасника бойових дій визначено постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 413 «Про затвердження Порядку надання статусу учасника бойових дій особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення».

На виконання зазначеної постанови Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції наказом від 02.10.2014 № 2 утворила та забезпечує роботу міжвідомчої комісії з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій.

У Міністерстві оборони на виконання статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» наказом Міністра оборони України від 18.09.2009 № 473 (зі змінами) створена та функціонує комісія Міністерства оборони з питань розгляду матеріалів, пов'язаних із визначенням учасників бойових дій.

Аналогічні комісії створено (наказами відповідних командирів, начальників) у військовій частині А0515, обласних та Київському міському військовому комісаріатах.

З початку року Міністерство оборони виплатило 15 млн 806 тис. грн грошової винагороди, у тому числі: 542 тис. грн – за знищення або захоплення ворожої техніки; 1 млн 766 тис. грн – за успішне виконання бойових завдань у складі підрозділу. Такі винагороди отримали 354 військовослужбовці.

За безпосередню участь у бойових діях виплачено 13 млн 498 тис. грн, їх отримали 2 тис. 425 військовослужбовців Збройних сил.

Також кожна сім'я військовослужбовця, який загинув при виконанні службових обов'язків, отримує соціальну виплату у розмірі 500 мінімальних заробітних плат, що складає 609 тис. грн. З початку 2015 року 1 тис. 284 сім'ї військовослужбовців, які загинули, отримали грошову допомогу.

Метою реформування Збройних сил є побудова високоефективних, мобільних підрозділів, оснащених сучасним озброєнням і військовою технікою, всебічно забезпечених та здатних до спільних дій з іншими військовими формуваннями.

Перетворення, які здійснюються нині, спрямовані на задоволення потреб оборони та забезпечення готовності до відсічі доволі ймовірній збройній агресії проти України.

Досягнення мети реформи у Міністерстві оборони здійснюється за трьома ключовими пріоритетами:

проведення воєнної реформи;

зміцнення оборони держави;

удосконалення всебічного забезпечення Збройних сил.

Агресія проти України розпочалася в умовах «гібридної війни». При цьому концептуальні документи побудови і застосування Збройних сил були розраховані на короткострокову війну максимальною тривалістю до чотирьох місяців. Як наслідок Збройні сили об'єктивно виявилися не готовими до такої війни.

У складних умовах Збройні сили змушені були у стислі терміни перейти до системи комплектування на мобілізаційній основі. Було внесено серйозні зміни до національного законодавства, які спрямовані на максимальне залучення наявного людського ресурсу, забезпечення

реальних соціальних гарантій громадянам, які призиваються за мобілізацією.

Граничний вік перебування у запасі було збільшено до 60-ти років. Це дало можливість у 2014 році провести три черги часткової мобілізації, в ході яких було призвано понад 109 тис. осіб.

У 2015 році вже завершено четверту і продовжується п'ята хвиля часткової мобілізації, в ході яких призвано ще майже 70 тис. осіб.

Для забезпечення готовності призваних військовослужбовців до бойових дій нами запроваджено багатоступеневу систему підготовки особового складу:

сформовано 12 курсів перепідготовки офіцерів;

розгорнуто підготовку в 5 навчальних центрах та на 5 полігонах.

Суттєво змінено характер підготовки військовослужбовців та військових частин загалом.

Проведення часткової мобілізації дало можливість у достатньо короткий термін сформувати додатково дві механізовані, чотири мотопіхотні та три артилерійські бригади, аеромобільну бригаду та бригаду армійської авіації, тридцять сім мотопіхотних батальйонів, що значно посилило бойові спроможності військ (сил).

Чисельність угруповань військ з урахуванням потреб відновлення боєздатності та заміни особового складу була збільшена майже вдвічі. Крім того:

продовжено створення Сил спеціальних операцій, зокрема командування Сил спеціальних операцій, визначення їх завдання, організаційної структури, системи забезпечення і підготовки;

забезпечено відновлення та розгортання системи військових комісаріатів у необхідному обсязі;

продовжено роботу зі створення Державного реєстру військовозобов'язаних громадян як складової Державного реєстру України із залученням до його функціонування всіх причетних центральних органів виконавчої влади;

триває проведення заходів фортифікаційного обладнання смуг оборони визначеного оборонного рубежу;

сплановано обладнання Збройними силами 300 опорних пунктів і майже 260 кілометрів невибухових загороджень у трьох смугах оборонного рубежу. Загальна протяжність смуг оборони в зоні антитерористичної операції складає 1350 кілометрів; ЛЕНКО

поставлено до військ (сил) за державними контрактами приблизно 1000 зразків ОВТ та понад 260 тис. одиниць боєприпасів.

Висновки з отриманого досвіду ведення бойових дій реалізовані в проекті Державної цільової оборонної програми оптимізації та реорганізації Збройних сил України на 2015–2017 роки, який перебуває у завершальній стадії прийняття (рис. 3).

Враховуючи ситуацію в державі, Програма відпрацьована з деякими особливостями – без попереднього опрацювання Концепції, але виконана на основі затвердженого Президентом України Замислу оптимізації та реорганізації Збройних сил.

Дія програми розповсюджується на період гібридної війни і частково на постконфліктний період.

Програмою передбачено підвищення бойового потенціалу Збройних сил України через

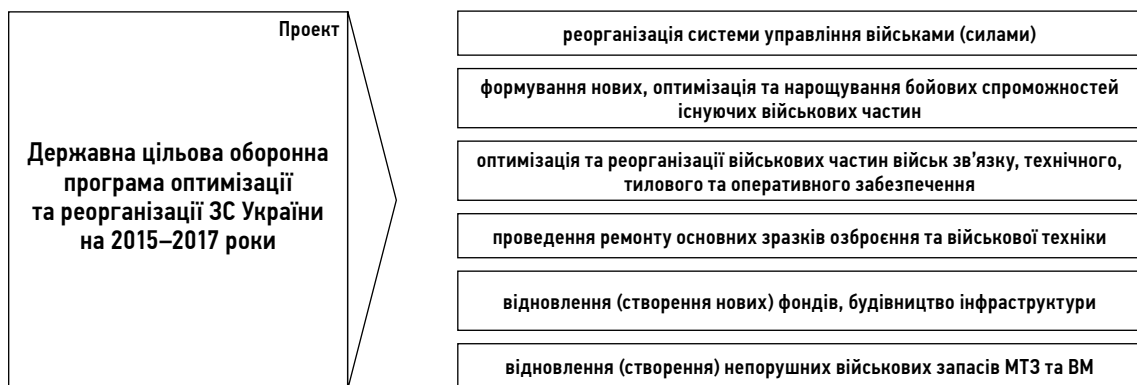

Рис.3 – Державна цільова оборонна програма оптимізації та реорганізації Збройних Сил на 2015–2017 роки

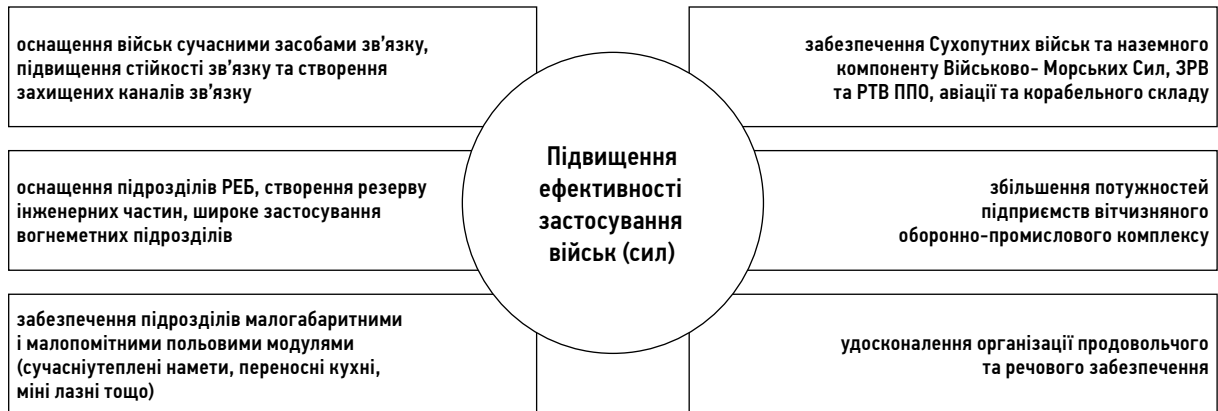

Рис.4 – Пріоритети забезпечення військ

удосконалення організаційних структур бойових бригад, збільшення в них питомої частки бойових підрозділів.

До їх складу введено додаткові розвідувальні, протитанкові, зенітні, артилерійські, гранатометні та інженерно-саперні підрозділи, авіанавідники та коригувальники вогню артилерії, підрозділи візуальної розвідки, безпілотних літальних апаратів. Підвищено їх вогневі, маневрені спроможності, посилено спроможності з ведення розвідки та інженерного обладнання позицій.

Переглянуті підходи до постійної військової присутності в регіонах держави. Планується відновити необхідну військову інфраструктуру та розгорнути автономні військові бази, в першу чергу на Сході України.

Важливі кроки здійснюються в напрямі побудови сучасної системи логістики (рис. 4).

З метою забезпечення військ (сил) необхідним озброєнням і військовою технікою передбачається максимально навантажити підприємства вітчизняного оборонно-промислового комплексу та активізувати закупівлю за кордоном найбільш необхідного озброєння та військової техніки, виробництво яких у нас відсутнє.

Здійснюється закупівля сучасних цифрових засобів зв'язку та поширюється захищена система обміну таємною інформацією.

Переглянуто пріоритети. Першочерговим є забезпечення Сухопутних військ та наземного компоненту Військово-морських сил, в другу чергу – зенітних ракетних та радіотехнічних військ протиповітряної оборони, в третю – авіації та в четверту – корабельного складу.

Також перевага надаватиметься оснащенню підрозділів радіоелектронної боротьби, створенню потужного резерву інженерних частин,

посиленню спроможностей бригад вогнетехніками та технікою для фортифікаційного обладнання і встановлення мінно-вибухових загороджень.

Актуальним є забезпечення речовим майном та зміна підходів до продовольчого забезпечення (розпочато проведення експерименту у двох військових частинах з питань харчування особового складу у польових умовах).

Розроблені та активно постачаються у війська нові зразки польової форми одягу. Військово-службовців буде оснащено сучасним комплексом бойового екіпірування.

Спільно з представниками волонтерських організацій започатковано діяльність Ради реформ при Міністерстві оборони.

Метою діяльності Ради реформ є запровадження комплексу реформ з питань економічної діяльності; матеріально-технічного та медичного забезпечення; налагодження ефективного механізму залучення представників громадянського суспільства та міжнародних організацій до процесу реформування.

На цей час опрацьовується декілька проектів, зокрема:

Проект «Інституційна реформа закупівель». Мета проекту – підвищення ефективності та прозорості процесів матеріально-технічного та продовольчого забезпечення Збройних сил України;

Проект «Електронні закупівлі». Мета проекту – впровадження системи електронних закупівель.

Проект «Автоматизація обліку потреб та запасів у сфері речового забезпечення Збройних сил України». Мета проекту – побудова системи процесів речового забезпечення у Збройних силах, яка дозволяє дає змогу:

оперативно виконувати речове забезпечення військовослужбовців згідно з нормами та стандартами;

вести облік та планування потреби у речовому забезпеченні.

Проект «Реформи системи продовольчого забезпечення військовослужбовців». Мета проекту – побудова ефективної системи продовольчого забезпечення у Збройних силах.

Проект «Реформа забезпечення житлом військовослужбовців Збройних сил України та управління військовим нерухомим майном Збройних сил України». Мета – створення нової системи забезпечення військовослужбовців житлом та управління військовим нерухомим майном Збройних сил.

Зазначене є лише частиною роботи, яку буде проведено найближчим часом для забезпечення територіальної цілісності України та врегулювання кризової ситуації на Сході України.